

jokių ryškesnių statinių pėdsakų, išskyrus analoginius piliakalnių radinius, ten neaptikta.

Sprendžiant iš abiejuose tyrinėtuose piliakalniuose rastosios archeologinės medžiagos bei jų pačių architektūros, atrodo, jog jie buvo apgyventi jotvingių protėvių.

IMBARĖS PILIAKALNIO IR GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI 1969 METAIS

VYTAUTAS DAUGUDIS

Dar 1885 ir 1886 m. Imbarės (Kretingos raj.) piliakalnį žvalgė ir vėliau kiek plačiau aprašė T. Daugirdas, kuris tuomet kasinėjo netoli jo buvusį IX—XII m. e. a. kapinyną¹. 1898 m. šį piliakalnį bandė kasinėti J. Žiogas². Jis iškasė net 7, tik iki 1 m² dydžio ir vietomis 1,5—2 m gylio duobes įvairiose piliakalnio vietose ir susidūrė su neaiškios paskirties akmenų grindiniais bei kai kur aptikto vandeningą sluoksnį. Išlikę duomenys rodo, kad piliakalnyje tuomet jis dar aptiko degėsių ir įvairių puodų šukių. Kadangi ši medžiaga neišliko, lieka neaišku, kokiam laikotarpiui priklausė. Taip pat šiuo metu sunku nustatyti ir J. Žiogo tyrinėtą piliakalnio vietas.

1968 m. melioratoriams suarus pievas vakarinėje Imbarės piliakalnio papėdėje, išryškėjo jo senosios gyvenvietės pėdsakai. Tuo metu didesnėje šios gyvenvietės dalyje buvo suardytas viršutinysis kultūrinio sluoksnio horizontas, kadangi buvo ariama net iki 35 cm gylio. Suartame plote žemės paviršiuje pastebėta gana daug įvairios formos bei paskirties iš molio ar akmenų krau-

¹ T. Dowgird, Opis cmentarzyska i pilkalnia w Imbarach w roku 1885 i 1886.—Pamiętnik fizyograficzny, t. 9, Warszawa, 1889, p. 380—389.

² (J. Žiogas), O grobach na cmentarzysku „Imbary“ na Żmudzi w powiecie Telszewskim, gubernii Kowieskiej. Poszukiwania, dokonane w m. sierpniu i wrzesniu 1898 r. Rankraštis, p. 1—8. И. Жо-гас, Археологические заметки по Тельшевскому уезду.—Памятная книжка Ковенской губ. на 1901 г., Ковно, 1900, p. 41—47.

tų židinių, surinkta nemažas kiekis kitos archeologinės medžiagos, priklausančios daugiausia II m. e. tūkstantmečio pradžiai³. Dėl to vėliau ir buvo nutarta čia praveisti archeologinius kasinėjimus⁴.

Imbarės piliakalnis yra apie 4 km į pietus nuo Salantų miestelio, kairiame Salanto krante, ties pastarojo santaka su nedideliu Pilsupio upeliu. Jis įrengtas vietomis iki 25 m aukščio nuo papėdės kranto kalvoje, kurią iš rytų ir pietų juosia gilūs slėniai, o šiaurėje prie jos prieina dirbami laukai, nuo kurių senovėje piliakalnis buvo atskirtas grioviu. Griovys šiuo metu jau beveik visai užslinkęs. Jo vietoje išlikęs tik iki 1 m gylio įdubimas. Už griovio išlikęs pylimas nuo išorinės pusės yra 6,6 m, o nuo aikštelės — 4,3 m aukščio. Kiek žemesnis, iki 1,5 m aukščio nuo aikštelės pusės, pylimas juosia ir kitą aikštelės dalį. Aikštelė yra 90 m ilgio ir 40 m pločio ties viduriu. Ji skersai pylimu perdalauta į dvi nelygias 25×40 ir 40×50 m dydžio dalis. Šio pylimo aukštis — 2,3 m, o plotis prie pagrindo — apie 16 m. Šiaurinėje pylimo papėdėje yra iki 0,5 m gylio ir 3×4 m dydžio įdubimas, kuriame lietingesniais metais stovi vanduo. Galimas daiktas, jog tai yra senovėje buvusio šulinio pėdsakai.

Kasinėjimų metu šiaurės vakariniame piliakalnio aikštelės pakraštyje buvo iširtas 4×10 m dydžio plotas, kurio vakarinė dalis apėmė ir toje vietoje esančio neaukšto pylimo pusę. Vakarinėje bei pietvakarinėje piliakalnio papėdėse esančioje gyvenvietėje iširti 7 atskiri įvairaus dydžio plotai, iš viso 215 m².

Piliakalnyje tyrinėjimų metu ryškiau išsiskyrė 4 pagrindiniai kultūrinio sluoksnio horizontai, priklausiusieji įvairiems laikotarpiams. Šie sluoksniai ryškesni tyrinėtoje pylimo dalyje, o aikštelėje jie labiau suardyti. Piliakalnio aikštelėje kultūrinio sluoksnio storis — 0,8 m, o tyrinėtoje pylimo dalyje — 2,5 m.

³ Radiniai saugomi Kretingos kraštotyros muziejuje.

⁴ Tyrinėjimus vykdė Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto ir Kultūros ministerijos Mokslinės-metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologinė ekspedicija. Tyrinėjimų ataskaita yra MA Istorijos institute, o radiniai Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejuje.

Tyrinėjimų metu nustatyta, jog piliakalnis apgyventas dar I tūkstantmečio pr. m. e. pabaigoje. Jo aikštelę tuomet juosė tikrai iki 0,6 m aukščio iš žemių piltas pylimėlis, ant kurio dar stovėjo nesudėtingos konstrukcijos medinė užtvara, padaryta iš 25—30 cm skersmens eglių ir ažuolinių rąstų⁵, sutvirtinta akmenimis. Šio pylimėlio vidinėje pusėje pastebėtas iki 0,5 m gylio ir 3 m pločio įdubimas, ėjęs visu vakariniu aikštelės pakraščiu. Abiejose šio įdubimo pusėse aptiktos medinių 30—40 cm skersmens statmenai į žemę įkastų stulpų vietos. Visa tai tarsi primintų ilgųjų stulpinės konstrukcijos I m. e. tūkstantmečio I pusės statinių pėdsakus, aptiktus Aukštadvario bei kai kuriuose kituose, ypač rytų Lietuvos, piliakalniuose⁶. Šio laikotarpio kultūrinio sluoksnio storis pylimo vietoje — 0,7 m, o aikštelėje — 0,2 m. Pastarajame sluoksnyje aptikta tikrai keletas lipdytų puodų šukių lygiu bei neryškiai brūkšniuotu paviršiumi.

Antrasis kultūrinio sluoksnio horizontas piliakalnyje datuojamas I m. e. tūkstantmečio I puse. Jo storis pylimo vietoje svyruoja tarp 0,3—0,5 m, o aikštelėje — tarp 0,1—0,2 m. Šio laikotarpio piliakalnio įtvirtinimai bei pastatai struktūros bei išsidėstymo atžvilgiais beveik nesiskyrė nuo ankstyvesnių. Tikrai jo pylimas dabar paaukštinamas iki 1,5 m. Šio laikotarpio piliakalnio radinius taip pat sudaro nedidelis kiekis lipdytinės keramikos lygiu bei neryškiai grublėtu paviršiumi ir keletas nedidelių gintaro gabalėlių.

Trečiasis piliakalnio kultūrinio sluoksnio horizontas datuojamas I m. e. tūkstantmečio viduriu ir II puse. Geriausiai šio laikotarpio sluoksnis išsiskyrė pylime, kur jo storis svyravo tarp 0,4—0,7 m. Aikštelėje jis buvo labai plonas, smarkiai suardytas ir sunkiai pastebimas. Šio laikotarpio piliakalnio pylimas paaukštinamas iki

⁵ Imbarės piliakalnyje aptiktosios medienos bei sudegusių grūdų botakines analizės atliko biologijos mokslų kandidatė E. Šimkūnaitė.

⁶ V. Daugudis, Aukštadvario piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai.— Lietuvos TSR MA darbai, serija A, t. 1 (12), (1962), p. 48—52, Plg.: П. Куликаускас, Исследования городищ Занеманья в Литве.— Liber Josepha Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus, Wrocław—Warszawa—Kraków, p. 305. П. Куликаускас, Исследования городищ Занеманья — Юго-западной части Литвы.— От эпохи бронзы до раннего феодализма, Таллин, 1966, p. 76.

2 m, o jo sampilas sutvirtinamas daugiausia išilgai jo klotais ažuoliniais, iki 20—30 skersmens rąstais. Be to, šio pylimo viršuje buvo aptikti ten buvusių statmenai įkastų medinių iki 30 cm skersmens stulpų pėdsakai. Pastebėtos net dvi lygiagrečiai ir išilgai pylimo ėjusios tokių stulpų eilės, nutolusios viena nuo kitos per 2 m. Atrodo, jog šie stulpai palaikė virš pylimo tuomet iškilusią kažkokią gynybinę sieną. Piliakalnio pylimas aprašomuoju laikotarpiu taisytas net 6—7 kartus. Analoginių įtvirtinimų pėdsakai bei dažnesni pylimo taisymo atvejai pastebėti beveik visuose tyrinėtuose pastarojo laikotarpio Lietuvos piliakalniuose. Be abejo, visa tai yra susiję su žymesniais ekonominiais pasikeitimais visame krašte.

Pastarojo kultūrinio sluoksnio horizonto radinius daugiausia sudaro taip pat lipdytinė keramika lygiu ir grublėtu paviršiumi. Daugelio puodų angų pakraščiai puošti įgnaibomis. Kaip jau žinoma, su šiuo reiškiniu dažnai susiduriama, tyrinėjant Užnemunės⁷ bei Kaliningrado srityje⁸ esančius maždaug vienalaikes gyvenvietes ir piliakalnius. Šis faktas rodytų, jog tais laikais prūsų, jotvingių, žemaičių bei kuršių protėvių medžiaginėje kultūroje šalia lokalinių skirtumų būta ir kai kurių bendrų bruožų, kas juos tarsi jungė į vieną platesnę etnokultūrinę sritį.

Ketvirtasis, vėlyvasis piliakalnio kultūrinio sluoksnio horizontas datuojamas X—XIII m. e. a. Aikštelėje jis gerokai apardytas. Šio laikotarpio kultūrinio sluoksnio storis pylime svyruoja tarp 0,6—1 m, o aikštelėje — tarp 0,3—0,6 m. Pastarojo pylimo aukštis tyrinėtoje piliakalnio dalyje siekia 2,5 m. Gynybiniai jo įrengimai beveik nesiskyrė nuo aukščiau aprašytų ankstesnių. Tiktai dabar pylimo vidinėje pusėje, išilgai jos dar papildomai iš akmenų buvo sukrauta sienelė, kuri neleido slinkti

⁷ Plg. П. Куликаускас, Исследования городищ Занеманья в Литве, р. 303. pav. 11—12. D. Jaskanis und J. Jaskanis, Sudausisches Siedlungskomplex aus der spätrömischen Periode und Volkerwanderungszeit in Osowa, Kr. Suwałki. — Acta Baltico-Slavica, t. 4, Bialystok, 1966, р. 132, lent. VIII : 1, 3, 4.

⁸ Ф. Д. Гуревич, Из истории юго-восточной Прибалтики в I тысячелетии н. э.— Материалы и исследования по археологии СССР, № 76, Москва—Ленинград, 1960, р. 348, 371, pav. 12, 41:7.

pylimo žemėms į aikštele. Rišamosios medžiagos tarp šių akmenų nepastebėta. Minėto tipo gynybiniai piliakalnio įtvirtinimai, dažniausiai tik su nedideliais konstrukcijos pakeitimais, aptikti ir eilėje kitų tyrinėtų šio laikotarpio Lietuvos piliakalnių.

Aprašomojo laikotarpio sluoksniui taip pat priklauso ir piliakalnio aikštelėje prie pat pylimo aptikti kažkokio ūkinės paskirties sudegusio medinio pastato pėdsakai. Tačiau iš jų nepavyko nustatyti tikslesnės jo konstrukcijos bei dydžio. Pastato aplinkumoje aptikta keliolika įvairių metalinių dirbinių — žalvarinė pasaginė segė aguoniniais galais, keletas žalvarinių juostinių įvairiai ornamentuotų apyrankių, geležinių peilių, akmeninių gąstuvų, gintaro gabalėlių ir kt.

Atskirai pažymėtinas čia rastasis geležinis miniatiūrinis kapliukas. Iki šiol pastarojo tipo dirbiniai daugiausia buvo aptinkami vėlyvojo geležies amžiaus kapuose ir manoma, kad jie turėjo tik simbolinę prasmę⁹. Kadangi minėtasis dirbinytis aptiktas piliakalnyje kartu su įvairiais kitais buitinais daiktais bei papuošalais, atrodytų, kad jis galėjo tuomet būti naudojamas ir buityje.

Be jau minėtų dirbinių, šiame sluoksnyje dar aptikta vėlyvosios lipdytinės bei ankstyvos žiestos keramikos ir nemažas kiekis sudegusių, daugiausia kviečių bei miežių grūdų. Avižos, rugiai, soros bei žirniai sudaro labai neįžymią grūdų dalį. Pastebėtina, kad vėlyvajame geležies amžiuje panašių kultūrų aptinkama ir Aukštaitijoje¹⁰, o Užnemunėje¹¹ dažniau pasitaiko ankštiniai javai. Galimas daiktas, jog minėtoms skirtybėms nemaža reikšmės turėjo ir atskirų Lietuvos rajonų kiek skirtinga dirvožemio struktūra, ypač dirvų rūgštingumo laipsnis¹². Be to, atskirose Imbarės piliakalnio vietose aptikta skir-

⁹ L. Nakaitė, Miniatiūrinės IX—XII amžių įkapės Lietuvoje.— Lietuvos TSR MA darbai, serija A, t. 2 (17), (1964), p. 53—73.

¹⁰ Plg.: P. Kulikauskas, Kai kurie archeologiniai duomenys apie seniausią Lietuvos TSR teritorijoje augintus javus.— Lietuvos TSR MA darbai, serija A, t. 1, (1955), p. 78—80; V. Daugudis, min. veik., p. 61—62.

¹¹ Plg.: В. Даугудис, Раскопки городищ близ г. Капсукас.— Археологические открытия 1968 г., Москва, 1969, p. 359.

¹² Plg.: Lietuvos TSR dirvožemiai, Vilnius, 1965, p. 368—382.

tingų rūšių grūdai, beveik be priemaišų. Tai rodo, jog aprašomajame laikotarpyje Žemaitijoje, kaip ir kitose Lietuvos dalyse, buvo sėjamos ne mišrios, bet kuo grynesnės kultūros.

Tyrinėjant Imbarės piliakalnio **gyvenvietę**, nustatyta, kad ji buvo naudojama nuo II—III iki XIII—XIV m. e. a., kada šią vietovę mini rašytiniai šaltiniai (1253 m.).

Žmonės iš pradžių apsigyveno vakarinėje ir iš dalies pietvakarinėje piliakalnio papėdėse, visai arti piliakalnio. Tikrai II m. e. tūkstantmečio pradžioje gyvenvietė labiau išsiplėtė pietų kryptimi ir užėmė jau daugiau kaip 2 ha plotą. Dėl to ir kultūrinis sluoksnis joje išsidėstęs nevienodai: vakarinėje piliakalnio papėdėje jis vietomis iki 2 m storio, toliau, pietus pastebimai plonėja ir yra tik 0,6 m storio. Kultūrinis sluoksnis gyvenvietėje smarkiai apardytas: žemutinius jų horizontus suardė vėlesnieji, ypač II m. e. tūkstantmečio pradžioje ten vykę įvairūs pertvarkymai, o viršutinius — melioratoriai 1968 m. Dėl to įvairialaikį statinių pėdsakai gyvenvietėje išlikę blogiau, negu piliakalnyje.

Žemutiniuose gyvenvietės sluoksniuose radiniai dar negausūs. Juos sudarė tikrai keletas nedidelių geležinių lazdelinių smeigtukų, įstrižai nusklembtomis nugarėlėmis geležinių peiliukų, dalis akmeninių galastuvų, gintaro gabalėlių ir taip pat nedidelis kiekis lipdytinės keramikos lygiu bei neryškiai grublėtu paviršiumi. Visa tai ir leidžia manyti, jog gyvenvietė intensyviau pradėta naudoti II—III m. e. a. Šiame sluoksnyje aptiktos tamsios 25—30 cm skersmens dėmės rodo, jog gyvenvietėje tuomet stovėjo stulpinės konstrukcijos pastatai, kurių tikslesnių matmenų bei planų nepavyko nustatyti.

Be to, kai kuriose gyvenvietės vietose žemutiniame, smėlingame sluoksnyje buvo pastebėtos tik iki 5—6 m skersmens apvalios tamsios dėmelės, kurios vietomis buvo gana tvarkingai išsidėčiusios 10—20 cm viena nuo kitos. Tai nedidelių medinių stulpelių vietos, tarp kurių kai kur pastebėta iš medžių šakų pintų ir moliu tinkuotų užtvarų liekanos. Kartais tarp šių dėmelių buvo aptinkama grubiai apskaldyto titnago skelčių bei gelsvos spalvos smulkių lipdytų puodų šukelių.

Visi minėti duomenys rodytų, jog greičiausiai tai yra akmens ar žalvario amžiaus stovyklų, išsidėsčiusių palei Salanto upę, pėdsakai; jos čia buvo gerokai anksčiau, negu pastoviai apgyventas Imbarės piliakalnis bei jo gyvenvietė.

I m. e. tūkstantmečio vidurio bei II pusės kultūrinis sluoksnis gyvenvietėje labai suardytas, nors vietomis jo storis siekia 0,5—0,6 m. Aiškesnių pastatų liekanų jame neaptikta. Šio laikotarpio gyvenvietės radiniai — įvairūs geležiniai peiliai, ylos, kaltai, kalkakmenio verpstukai, geležinių dalgių dalys, akmeninių trinamųjų girnų dalys bei lipdytinė, daugiausia grublėtu paviršiumi keramika.

Žymiai daugiau senienų aptikta vėlyvojo geležies amžiaus gyvenvietės sluoksniuose. Juos sudaro: įvairių formų žalvarinės pasaginės segės, juostinių apyrankių dalys, vėlyvi geležiniai peiliai, masyvūs moliniai svoreliai, nemažas kiekis įvairių formų akmeninių galąstuvų, žiestų puodų šukės, puoštos lygiagrečių bei banguotų linijų ornamentų ir kt. Čia buvo aptikta ir medinių keturkampės formos pastatų liekanų su iš akmenų krautomis krosnimis. Geriau buvo išlikęs toks pastatas pietvakarinėje piliakalnio papėdėje tyrinėtame plote Nr. 5. Jis buvo 3,4×4,2 m dydžio su iš akmenų krauta apie 1 m skersmens krosnimi pietrytiniame kampe. Pastato sienos buvo tinkuotos moliu. Jo viduje bei aplinkumoje aptikta žalvarinės vytinės antkaklės dalis, geležinis peilis, nemažas kiekis įvairių molinių svorelių, žiestos keramikos bei gyvulių kaulų. Visa tai leidžia šį pastatą laikyti gyvenamu ir datuoti X—XII m. e. a. Jokių priestatų prie šio bei prie kitų tokių pastatų liekanų nepastebėta. Todėl šie duomenys mums leidžia dabar suabejoti vadinamojo žemaitiško numo senumu, kurį taip akcentuoja kai kurie istorikai bei etnografai ¹³.

¹³ **K. Čerbulėnas**, Namas („numas“) — pirminis lietuvių gyvenamojo pastato tipas. — Iš lietuvių kultūros istorijos, t. 1, Vilnius, 1958, p. 104—105; **V. Žilėnas**, Lietuvių liaudies tradicinių gyvenamųjų namų susiformavimas, ten pat, p. 146—156; **I. Butkevičius**, Tradiciniai lietuvių valstiečių gyvenamieji namai, ten pat, p. 157—172; **K. Čerbulėnas**, Lietuvių liaudies tradicinių gyvenamųjų pastatų genezės klausimu. — Lietuvos TSR architektūros klausimai, t. 1, Kaunas, 1960, p. 3—32 ir kt.

Taigi, Imbarės piliakalnio bei jo gyvenvietės kasinėjimų metu gautoji archeologinė medžiaga, palyginti, nemaža dalimi papildo mūsų žinias apie žemaičių protėvių kultūrą.

KLAIPĖDOS PILIES TERITORIJOS ŠIAURINĖS DALIES BANDOMIEJI KASINĖJIMAI 1968 METAIS

ADOLFAS TAUTAVIČIUS

1253—1254 m. kalavijuočių pastatytos ir vėliau kelis kartus kryžiuočių ir Prūsijos valdovų perstatytos Klaipėdos pilies pastatai XVIII a. pabaigoje ir XIX a. buvo parduoti ir nugriauti, kai kurių iš jų išardyti netgi pamatai¹. Žemės paviršiuje jų pėdsakų neliko. Hitlerinės okupacijos metais pilies teritorija užstatyta laivų remonto dirbtuvėmis, iškasti grioviai vandentiekiui ir kanalizacijai, iškastas baseinas priešgaisrinei apsaugai, šiaurės vakariniame kampe iškasta apie 30—35 m skersmens duobė ir jos dugnas padengtas masyvia betono plokšte zenitinei artilerijai. Nežinome, kur ir kokios pilies pastatų liekanos buvo aptiktos ir sunaikintos tų darbų metu. Viena tik aišku, kad pilies teritorija 1940—1944 m. buvo žymia dalimi sunaikinta.

1968 m. rudenį — nuo rugsėjo 3 d. iki spalio 6 d. — šiaurinėje pilies teritorijos dalyje iškasta pora perkasų ir keletas šurfų (jų bendra apimtis — apie 325 m²).

Kasinėjimai parodė, kad šiauriniame pilies teritorijos pakraštyje nejudintas gruntas yra 2—3 m gylyje. Jį dengia griuvenų ir supilto smėlio niveliaciniai sluoksniai.

¹ Svarbesnė literatūra apie Klaipėdos pilį: **A. Boetticher**, Die Bau-und Kunstdenkmäler in Litauen, Königsberg, 1895. p. 85; **J. Sembritzki**, Geschichte der Königlich preussischen See-und Handelsstadt Memel, Memel, 1900; 2. Auflage — Memel, 1926. **J. Sembritzki**, Memel in neuzehnten Jahrhundert, Memel, 1902; **R. Meyer**, Heimatkunde Memelsgebietes, Memel, 1922; **A. Semrau**, Beiträge zur Topographie der Burg und der Stadt Memel im Mittelalter.—Mitteilungen der Copernikus Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, t. 37, Thorn, 1929, p. 89—116; **K. Forstreuter**, Landskarten als Quelle zur Baugeschichte. Ein Beitrag zur Geschichte der Ordensburgen Gerdauen, Insterburg, Ragnit, Tilsit, Memel.—Altpreuussische Forschungen, t. 11, Königsberg, 1934, p. 188—196; **A. Raulinaitis**, Klaipėdos senamiesčio architektūra ir sutvirtinimai.—Lietuvos TSR architektūros klausimai, t. 3, Vilnius, 1966, p. 341—357.